

მცირე ბიზნესის მხარდაჭერის რეგიონული თავისებურებები საქართველოში

ნინო ჩიხლაძე,

ეკონ. მეცნ. დოქტორი, აკადი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სრული პროფესორი, ქუთაისის სამართლისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტის სრული პროფესორი

ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში პოსტსაბჭოური სივრცის რღვევით დასრულდა სწრაფვა გიგანტომანიისაკენ და საბაზრო ურთიერთობების პირობებში დღის წესრიგში დაისვა მცირე და საშუალო საწარმოთა ხელშეწყობისა და განვითარების აუცილებლობა. შესაბამისად, ადგილი აქვს მცირე ეკონომიკური სუბიექტების სწრაფვას ბაზრის გარკვეული ნაწილის საუკეთესო პირობებისა და ადგილის მოსაპოვებლად.

მრავალი სახელმწიფოსთვის ეკონომიკური ცხოვრების თითქმის ყველა ეტაპზე, მათ შორის ღრმა კრიზისის პერიოდშიც კი, მცირე ბიზნესი ხელს უწყობდა დასაქმებას და ბაზრის ინტერესების დაკმაყოფილებას, რომელიც თავის მხრივ ქვეყნის საფინანსო რესურსების ფორმირების წინაპირობაა. ამ პოზიტივებიდან გამომდინარე, დარვინისეული ცნობილი თეზის „ეკონომიკური პერიფრაზით“ სიცოცხლისუნარიანია და გადარჩენის მეტი შანსი აქვთ არა მსხვილ ფირმებს, არამედ ცვლილებებისადმი შემგუებულურ კომპანიებს. ამ მოსაზრების ჭეშმარიტებაში და შესაბამისად მცირე ფირმების რიგ უპირატესობებში კიდევ ერთხელ დავგვარწმუნა მსოფლიო ეკონომიკაში განვითარებულმა კრიზისულმა პროცესებმა.

როგორც მსოფლიო გამოცდილების ანალიზი ცხადყოფს, მცირე ეკონომიკური სუბიექტებს უმნიშვნელოვანესი პოტენციალი გააჩნიათ. „მცირე საწარმო“ კატეგორია, შეიძლება ითქვას, პირობითია და იგი განისაზღვრება ქვეყნის სიდიდის, მისი ეკონომიკური სიძლიერის, თუ პოტენციალის და რიგი

სხვა სპეციფიკურობების გათვალისწინებით. მაგალითად, აშშ-ში მცირე საწარმო 10-დან 500 კაცამდე დასაქმებულით, იტალიაში 20-დან 100-მდე, საფრანგეთში 10-დან 50-მდე, დიდ ბრიტანეთში 100 კაცამდე, გერმანიაში 50 კაცამდე და ა.შ. აღნიშნულის გამო მცირე საწარმოების როლი განსხვავებულია სხვადასხვა სახელმწიფოთა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებში.

საქართველოს ეკონომიკის პოტენციალის, სპეციფიკურობის, მასშტაბების, თავისებურებებისა და რეგიონული „სიჭრელის“ გათვალისწინებით, ამ ზომის ბიზნესს გადამწყვეტი როლის შესრულება შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკისათვის.

პოსტსოციალისტურ სახელმწიფოებში, მათ შორის საქართველოში, მცირე საწარმოთა განვითარება ვერ ასცდა ინსტიტუციონალურ სირთულეებს.¹ უნდა აღინიშნოს, ისიც, რომ 1997-99 წლებში მცირე საწარმოებთან მიმართებაში ერთგვარი საკანონმდებლო ვაკუუმი არსებობდა („მე-

წარმეთა კანონი“ მცირე საწარმოდ 10 კაცამდე დასაქმებულით აღიარებდა, ოფიციალური ეკონომიკური სტრუქტურები კი 50 კაცამდე). 1999 წელს იქნა მიღებული კანონი „მცირე საწარმოთა მხარდაჭერის შესახებ“, რომელმაც სამწუხაროდ, „ვერ იმუშავა“ და 2006 წლის 26 მაისს ძალადაკარგულად გამოცხადდა. კანონი განსაზღვრავდა მცირე საწარმოთა დეფინიციას და ფაქტობრივად არავითარ შეღავათებს არ უწესებდა დამწყებ (ან მცირე ზომის) ბიზნესს, თუმცა, კვლევების დროს ამ ტიპის საწარმოთა მიმართ ამჟამადაც დასახელებულ კანონში მოტანილი კრიტერიუმები მიიღება.

საქართველოში საწარმოები ზომის მიხედვით დაიყოფა შემდეგი სახით: **მსხვილი, საშუალო და მცირე**. მცირე და საშუალო საწარმოებს განეკუთვნება ყველა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმის საწარმო, რომელშიც დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა და წლიური ბრუნვა არ აღემატება შემდეგ ზღვრულ ოდენობებს:

მცირე საწარმოებისათვის - 20 დასაქმებულსა და 500 ათას ლარს;

1 ჩიხლაძე ნ., რეგიონებში მცირე საწარმოთა ფუნქციონირების საკითხისათვის. ჟ. „გადასახადები“, 2004, №9, გვ. 45-48.

საშუალო საწარმოებისათვის - 100 დასაქმებულსა და 1500 ათას ლარს;

მსხვილ საწარმოებს განეკუთვნება საწარმო, სადაც დასაქმებულთა რაოდენობა აღემატება 100 კაცს და წლიური ბრუნვის მოცულობა 1500 ათას ლარს.

2008 წლის შედეგებით, საქართველოში მთლიანი ბრუნვა საწარმოს ზომის მიხედვით შემდეგნაირად ნაწილდება: საშუალო საწარმოები - 60,3%, მცირე საწარმოები - 39,7%.

2008 წელს, ოფიციალურად დეკლარირებული მონაცემებით, მცირე საწარმოების მთლიანმა ბრუნვამ საქართველოში 411,8 მლნ. ლარი (ბიზნეს სექტორის მთლიანი ბრუნვის 8,1%), ხოლო პროდუქციის მთლიანმა გამოშვებამ - 197,3 მილიონი ლარი შეადგინა (ბიზნეს სექტორის პროდუქციის გამოშვების 7,3%). მცირე საწარმოებში საქონლისა და მომსახურების მთლიანმა შესყიდვებმა 321,7 მლნ. ლარი (ბიზნეს სექტორის 7,7%), გადასაყიდად განკუთვნილი საქონლისა და მომსახურების ყიდვებმა - 222,3 მლნ. ლარი (ბიზნეს სექტორის 8,6%), ხოლო მთლიანმა ინვესტიციებმა ფიქსირებულ კაპიტალში 8,1 მილიონი ლარი შეადგინა (ბიზნეს სექტორის 3,7%).

მცირე ბიზნესში დასაქმებულთა მთლიანი რაოდენობა 66569 კაცით განისაზღვრა (ბიზნეს სექტორში დასაქმებულთა 20,3%), რომელთაგან 43% ქალია, ხოლო 57%-კაცი. დასაქმებულთაგან დაქირავებულია 51908 პირი (ბიზნეს სექტორში დაქირავებულთა 16,7%). მცირე საწარმოებში მთლიანმა დანახარჯებმა პერსონალზე 47,6 მილიონი (ბიზნეს სექტორის 9,0 პროცენტი) ხოლო, საშუალოთ-ვიურმა ხელფასმა - 252,0 ლარი შეადგინა (მათ შორის, ქალების - 176,0 ლარი).

რეგიონების მიხედვით, მცირე საწარმოთა პროდუქციის მთლიან გამოშვებაში წამყვანია ქალაქი თბილისი (56.9%) და სხვა რეგიონები შემდეგი თანმიმდევრობით: იმერეთი - 9.8%; აჭარის ა/რ. -

8.6%; სამეგრელო-ზემო სვანეთი - 7.2%; ქვემო ქართლი - 6%.

ბოლო წლებში საქართველოში მიმდინარე რეფორმების მიუხედავად, მცირე ბიზნესის ქმედითი მხარდაჭერა კვლავ მნიშვნელოვან პრობლემად რჩება ეროვნული ეკონომიკისთვის.

საზოგადოდ, სამეწარმეო საქმიანობის აქტივობის სტიმულირების ადმინისტრაციული ფორმა მოიცავს სხვადასხვა პროცედურების, კერძოდ, რეგისტრაციის, ლიკვიდაციის, ლიცენზირებისა და სერტიფიკატების მიღების, აკრედიტაციის, დაბეგვრის გამარტივებას, ასევე ნორმატიულ-სამართლებრივი ბაზის განვითარებასა და სხვადასხვა საფინანსო-საკრედიტო მექანიზმების დანერგვას, კრედიტებზე სახელმწიფო გარანტიებს, პირდაპირ დაკრედიტებას, საგადასახადო შეღავათებს და ა.შ.

მეორეს მხრივ, მცირე ბიზნესის პირდაპირი სახელმწიფო მხარდაჭერის პრიორიტეტულ მიმართულებებად, ზოგიერთი ავტორი სამართლიანად მოიაზრებს ფინანსურ მხარდაჭერას, ანუ დოტაციებს, სუბსიდიებს, შეღავათიან კრედიტებს, კომბანკების კრედიტებზე გარანტიებს და მიუღებელი მოგების კომპენსაციას. მცირე სამეწარმეო სუბიექტების მიმართ ირიბი მხარდაჭერა შეიძლება გამოისახოს დაბეგვრის გამარტივებული სქემების შემოღებით, დაქირავებული ამორტიზაციით და ლიზინგის სისტემის გაფართოებით.

მიმაჩნია, რომ საქართველოში განსაკუთრებით აქტუალურად უნდა იქცეს მცირე საწარმოთა სახელმწიფო მხარდაჭერის “ვერტიკალური” სტრუქტურა, რომელიც ქვეყნის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული მოწყობის თავისებურებებს გაითვალისწინებს. კერძოდ, **უპრიანია განისაზღვროს, რა დონეზე “ჩერდება” სახელმწიფო მხარდაჭერა და რომლიდან დაიწყებს მოქმედებას, უკვე უფრო ქვედა დონეებზე, რეგიონები და მუნიციპალიტეტები. განვითარებულ ქვეყნებში რეგიონული მმართველობები მაქსიმალურად არიან დაინტერესებული თავი-**

ანთ “სამოქმედო” ტერიტორიაზე ხელი შეუწყონ ბიზნესის განვითარებას, მიიღონ მეტი შემოსავლები. უფრო მეტიც, სხვადასხვა შეღავათებით, პრეფერენციებით და ა.შ. ისინი მეტოქეობენ ურთიერთშორის ბიზნესის გასააქტიურებლად და ინვესტიციების მოსაზიდად.²

საქართველოს სინამდვილის გათვალისწინებით, რეგიონებსა და მუნიციპალურ წარმონაქმნებს, საშემოსავლო ბაზის გაუმჯობესების შემთხვევაში, შეუძლიათ გამოიყენონ მხარდაჭერის ისეთი ინსტრუმენტები, როგორიცაა: **მცირე ბიზნესის სუბიექტების მიკრო-დაკრედიტება, კომბანკებისათვის გარანტიების გაცემა** და სხვა. თუმცა, აღნიშნულისათვის აუცილებელია მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შეფასება, ერთიანი ეკონომიკური პოლიტიკა ამ სფეროში, შესაბამისი სქემების ფორმირება და უზრალოდ, პოლიტიკური ნების არსებობა.

მცირე ბიზნესის მხარდაჭერაში ტერიტორიული იერარქიის დონეთა გამოყვანა აუცილებლად მიგვაჩნია, რამდენადაც, მცირე მასშტაბების მქონე სამეწარმეო საქმიანობა, უპირველესად რეგიონული მოვლენაა და ამ ბიზნესის ვექტორი ლოკალური ბაზრებისკენაა მიმართული. შესაბამისად, ამ ტიპის ბიზნესს მჭიდრო ურთიერთობები უყალიბდება ადგილობრივ ადმინისტრაციებთან და თუ ეკონომიკურ ლოგიკასაც მოვიშველიებთ, შემოსავლებმა ამ ბიზნესიდან უზინარესად ადგილობრივი (რეგიონული) ბიუჯეტები უნდა შეავსონ.

აღსანიშნავია, მცირე ბიზნესის აქტიური პოზიტიური ზემოქმედების შესაძლებლობა რეგიონის სოციალურ-ეკონომიკური დონეების განვითარების პროცესზე, რაც ნათლად სჩანს საქართველოს ზოგიერთი რეგიონის, მათ შორის, იმერეთის მაგალითზე.

რეგიონულ ქრისტში ზოგიერთი გამოკვლევა ჩავატარე იმერეთის მხარის სამეწარმეო სექტორზე. ამ რეგიონში ყოველთვის თვალშისა-

2 Фетисов Г.Г., Орешин В.П. Региональная экономика и управление: Учебник. — М.: ИНФРА-М, 2006. с. 371.

ცემი იყო ყოფილი საკავშირო დაქვემდებარების გიგანტური სამრეწველო საწარმოების მაღალი ხვედრითი წილი, რამაც სოციალურ-ეკონომიკურ პროცესებზე უარყოფითად იმოქმედა და შედეგად მივიღეთ გასაღების ბაზრების დაკარგვა, ტრადიციული კავშირების რღვევა, მაღალი მუდმივი ხარჯები, დასაქმების პრობლემები და ა.შ.

საინტერესო შედეგები მოგვცა მცირე საწარმოთა დარგობრივი სტრუქტურის ანალიზმა. ჩვენს მიერ შეირჩა იმერეთის რეგიონული ცენტრის – ქ. ქუთაისის 125 მცირე საწარმოიანი აგრეგატი, რომლის მიერ წარმოებული პროდუქციის მოცულობამ 30 მლნ. ლარი შეადგინა. სურათი დამახასიათებელია – მოქმედ საწარმოთა 82% პროდუქციის მხოლოდ 14%-ს აწარმოებს, ანუ სამეწარმეო სექტორში აქაც რეგიონისათვის დამახასიათებელი ვითარება იკვეთება. ქუთაისში მცირე საწარმოების მიერ წარმოებული პროდუქციის 91% მხოლოდ 6 დარგზე მოდის. მათში ძირითადაა კვების პროდუქტების წარმოება, რომელშიც არსებითია პურისა და პურფუნთუშეულის წარმოება. დანარჩენი კი მოიცავს ხორცის, ხორცპროდუქტების, ღვინის, სპირტიანი და უალკოჰოლო სასმელების წარმოებას. აგრეგატი

უმნიშვნელოდაა წარმოდგენილი ისეთი დარგებით, როგორიცაა: ავეჯის, სატრანსპორტო მოწყობილობების წარმოება, საფეიქრო მრეწველობა და პოლიგრაფია.

მცირე ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირებისთვის და მისი ეფექტიანობის, დასაქმების, ფისკალურ და ეკონომიკურ პროცესებზე ზემოქმედების გაზრდისათვის აუცილებელია სახელმწიფოს როლისა და მარეგულირებელი ბერკეტების რეალური ამოქმედება (სასტარტო შეღავათები, საკანონმდებლო უზრუნველყოფა, შეღავათიანი დაკრედიტება და ა.შ.).

ბუნებრივია, ისეთ პირობებში, როდესაც ადგილობრივი ბიუჯეტები დეფიციტურია, რაც ცენტრალური ბიუჯეტიდან ტრანსფერებით ივსება, ადგილობრივი ბიუჯეტების ბუნება ძირითადად სოციალურია (ხარჯების 75-85%). ამიტომ, ცხადია, ტერიტორიულ ერთეულთა ბიუჯეტებში ფაქტობრივად არ ხდება მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის ღონისძიებათა გათვალისწინება, პირდაპირი ან ირიბი დაფინანსება.

რეგიონებსა და თვითმმართველ ერთეულებში მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის კუთხით მიზანშეწონილად მიმაჩნია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

1. აუცილებელია მცირე საწარმოთა ხელშეწყობისთვის შეიქმნას რეგიონული და ცალკეულ ტერიტორიულ ერთეულთა პროგრამები. ამასთან, რეგიონების ინტერესების მაქსიმალური გათვალისწინების უზრუნველსაყოფად, უპირანი იქნება “იაფი კრედიტის” პროგრამაში განისაზღვროს ე.წ. “რეგიონული ქვოტები” (2009 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტში “იაფი კრედიტის” პროგრამისათვის ერთ ბენეფიციარ იურიდიულ პირზე (საწარმოზე) გასაცემი სესხის ოდენობა უნდა იყოს 20.0 ათას ლარზე მეტი, კრედიტით სარგებლობის მაქსიმალური ვადა 7 წელია, საშეღავათო პერიოდი - 2 წლამდე, ხოლო სესხით სარგებლობის წლიური განაკვეთი: პარტნიორი კომერციული ბანკებისათვის - წლიური 2%, ხოლო ბენეფიციარი ფიზიკური და იურიდიული პირებისათვის - არა უმეტეს 12%-სა).

2. თვითმმართველი ერთეულების ბიუჯეტებში გათვალისწინებულ უნდა იქნას განვითარების ელემენტები, სახსრები მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის. აღნიშნული თანხების გასანაწილებლად მიზანშეწონილად მიმაჩნია ორი მეთოდის გამოყენება: ა) თვითმმართველობის ორგანოების მიერ მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის სესხებზე ბანკების წინაშე თავდებობის წესის განსაზღვრა და მისი რეალური განხორციელება. ბანკების წინაშე თავდებობის მიზანია ხელი შეუწყოს საწარმოებს ისარგებლონ საკრედიტო რესურსებით. ადგილობრივი თვითმმართველობა ბანკების წინაშე თავდებად გამოდის იმ საწარმოების მიმართ, რომლებიც ვერ აკმაყოფილებენ საკრედიტო დანესებულებების მოთხოვნებს სამეწარმეო საქმიანობის რისკის ან საგარანტიო უზრუნველყოფის კუთხით; ბ) მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის რიგი მუნიციპალური დაქვემდებარების ობიექტების პროგრამების საფუძველზე შეღავათიანი

პირობების ჩამოყალიბება. მისი მიზანია მცირე ბიზნესის ხელშეწყობისათვის ადგილობრივი ბიუჯეტით გათვალისწინებული თანხებით პრივატიზება გაუკეთდეს იმ ობიექტებს, რომელთა განკარგვა ვერ განხორციელდა 50%-იანი (75%-იანი) ფასდაკლებით და აღნიშნული პროცესი გახადოს ხელმისაწვდომი საწარმოებისათვის. ბუნებრივია, გათვალისწინებულ უნდა იქნას ტერიტორიული ერთეულის ბიუჯეტის მოცულობა, განვითარების დონე, ეკონომიკის სპეციფიკა, ასევე ეკონომიკური და სოციალური განვითარების პროგრამების ძირითადი პრიორიტეტები.

3. მცირე საწარმოებისათვის დამახასიათებელი საბრუნავი საშუალებების ქრონიკული დეფიციტის და კრედიტების ნაკლები ხელმისაწვდომობის პირობებში ჩვენთან ნაკლებადაა გამოყენებული ლიზინგის შესაძლებლობანი მათი განვითარებისათვის. ოპერატიული ლიზინგის განხორციელება მცირე საწარმოებს თავიდან ააცილებს იმ დანადგარის შე-

ძენას, რომლის გამოყენებაც და რომლის მეშვეობითაც პროდუქციის გამოშვება აღარ იქნება მიზანშეწონილი ამ პროდუქციაზე მოთხოვნის შემცირების შემდეგ. ლიზინგი არ მოითხოვს მენარმე-მეიჯარისაგან მნიშვნელოვან ერთჯერად დაბანდებას, რაც საწარმოსათვის შიდა ფინანსური რესურსების გამოთავისუფლების და აქედან გამომდინარე, მათი სხვა საწარმო მიზნებისათვის გამოყენების საწინდარია. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ადგილობრივი ბიუჯეტებიდან მცირე ბიზნესის ხელშეწყობის ღონისძიებებში ერთ-ერთ საკვანძო მიმართულებად სწორედ ლიზინგი უნდა განვიხილოთ. ამით მცირე საწარმოთა ნაწილისათვის ხელმისაწვდომი გახდება მონიანე ტექნიკის გამოყენება სწრაფი მორალური ცვლის პირობებში.

4. პირდაპირი რეგიონთაშორისი კავშირებისა და მცირე ბიზნესის სუბიექტებისათვის კოოპერირებული ურთიერთობების გაღრმავების მიზნით საქართველოს მხარეებში რეგიონული

მარკეტინგული ცენტრების ჩამოყალიბების საკითხის განხილვა;

5. მცირე საწარმოთა უზრუნველყოფა კვალიფიციური საინფორმაციო, კონსალტინგური და საგანმანათლებლო მომსახურებით, მხარდაჭერის სპეციალური ტერიტორიული სტრუქტურების მეშვეობით (საკონსულტაციო ცენტრები, ბიზნეს-ინკუბატორები და ა.შ.);

6. ადგილობრივი გადასახადებიდან და მოსაკრებლებიდან იმ დამწყები ფირმების სრული ან ნაწილობრივი განთავისუფლების საკითხის განხილვა, რომლებიც პრიორიტეტულ დარგებში ფუნქციონირებენ;

7. საჭიროა განისაზღვროს (გაიმიჯნოს თუნდაც დამოუკიდებელი ნორმატიული აქტით), სახელმწიფო და რეგიონული (მუნიციპალური) მხარდაჭერის დონეები.

ვფიქრობ, ამ ღონისძიებებით მნიშვნელოვანი სტიმულირების ფონი შეიქმნება თვითმმართველ ერთეულებსა და რეგიონებში მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის.

АНОТАЦИЯ

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДДЕРЖКИ МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В ГРУЗИИ

Нико Чихладзе, д. э. н., полный профессор Кутаисского Государственного университета
им. Акакия Церетели, полный профессор Кутаисского университета экономики и права

Анализ опыта развитых стран с учетом потенциала Грузии показывают, что в нашей стране существуют реальные возможности для вложения капитала в малые предприятия и управления ими. Несмотря на очень высокую текучесть в этой области, в целом малый бизнес демонстрирует значительную «живучую силу» и устойчиво удерживает свое положение в экономике. В развитых странах правительства региональных властей заинтересованы в том, чтобы привлекать, «затащить» на свою территорию как можно больше бизнеса. Они соревнуются между собой, конкурируют за привлечение бизнеса, для чего предоставляют им разные льготы и преференции. На реальном этапе это у нас фактически

невозможно, так как органы местного управления и самоуправления могут не могут предоставить значительные льготы малым предпринимателям. Надо учитывать, что: возвращается эпоха высоких энергетических затрат, что делает транспортировку гораздо более дорогостоящей; растет доля сектора услуг во всех отраслях экономики, которая в большой степени исконно локальна по своему характеру; значительная часть потребителей и инвесторов отдает предпочтение местным альтернативам. В свою очередь, в развитии малого бизнеса в регионах эффективную роль может играть и государственная программа «дешевого кредита», если будет учтено т.ч. «региональные квоты».